

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA 3 (P3)

NYENYANYANA/NYENYANKULU 2013

TIMARAKA: 100

NKARHI: tiawara ti $2\frac{1}{2}$

Papila leri ri na tipheji ta 6.

SWILERISO

1. Papila leri ri avanyisiwile hi SWIYENGE SWINHARHU:

XIYENGE XA A: Switshuriwa swa switsalwana	(50)
XIYENGE XA B: Switshuriwa swa switsalwambiko swo leha	(30)
XIYENGE XA C: Switshuriwa swa switsalwambiko swo koma	(20)
2. U languteriwa ku hlamula xivutiso XIN'WE eka xiyenge xin'wana na xin'wana.
3. Tsala hi ririmi leri u kamberiwaka hi rona.
4. Sungula xiyenge XIN'WANA na XIN'WANA eka pheji YINTSHWA.
5. U fanele u kunguhata ntirho wa wena (Xik. Tsala mepe wa miehleketo/dayagiramu/chati ya nkhlukelano/marito ya nkoka, na swin'wana na swin'wana), hlela na ku hlayisisa ntirho wa wena. Nkunguhato wu fanele wu kombisiwa loko u nga si sungula ku tsala.
6. Minkunguhato hinkwayo yi fanele ku kombisiwa hi ndlela leyi kombisaka leswaku i minkunguhato (Xik. Ku fanele ku tsariwa NKUNGUHATO hi maletere lamakulu ehenhla ka nkunguhato).
7. U tsundzuxiwa ku tirhisa minkarhi hi ndlela leyi landzelaka:

XIYENGE XA A: 80 wa timinete
XIYENGE XA B: 40 wa timinete
XIYENGE XA C: 30 wa timinete
8. Nombora tinhlamulo ta wena ku ya hilaha tinhlokomhaka ti nga nomboriwa hakona.
9. Tsala nhlokomhaka leyi faneleke eka nhlamulo yin'wana na yin'wana.

LEMUKA: Nhlokomhaka yi nga tekeriwi enhlokweni loko ku hlayiwa ntsengo wa marito.
10. Tsala hi vurhon'wana (swi saseka no vonaka), u landzelela milawu leyi faneleke ya mapeletelo, mahikahatelo na mavumbelo ya swivulwa.

XIYENGE XA A: SWITSHURIWA SWA SWITSALWANA**XIVUTISO XA 1****SWILERISO:**

- Hlawula nhlokomhaka YIN'WE ntsena leyi u yi twisisaka swinene, kutani u tsala xitsalwana hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla NKUNGUHATO u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwana xa wena xi fanele ku va na kwalomu ka marito ya 400–450.

- 1.1 Masasana u fele enhoveni. [50]
- 1.2 Ku na nhlayo ya le henhla ya vadyondzi lava bihaka emirini. Xana ku nga endliwa yini ku antswisa xiyimo lexi? [50]
- 1.3 Mfumo wu fanele wu dlaya pfhumba ro phamela, ku ambexa swisiwana na ku nyika mali eka vana lava va nga riki na vatswari. Pfumela kumbe u kaneta mhaka leyi. [50]
- 1.4 Vatswari van'wana manguva lawa a va ha kombisi vutihlamuleri eka vana va vona. Pfumela kumbe u kaneta mhaka leyi. [50]
- 1.5 Loko a ndzo va mukhanselara wa wadi ya ka hina. [50]
- 1.6 Kombisa vunene bya vukhongeri lebyi endliwaka eswikolweni. [50]
- 1.7 Swifaniso leswi nga eka swivutiso swa 1.7.1 na 1.7.2 swi nga tsika/tlhonthla matitwelo na mavonelo ya wena ya swilo evuton'wini.

Hlawula xifaniso XIN'WE u tsala xitsalwana u angula ehenhla ka mhaka leyi. Tsala nomboro ya xivutiso (1.7.1 kumbe 1.7.2) lexi u nga xi hlawula, tumbuluxa na nhlokomhaka ya xitsalwana xa wena.

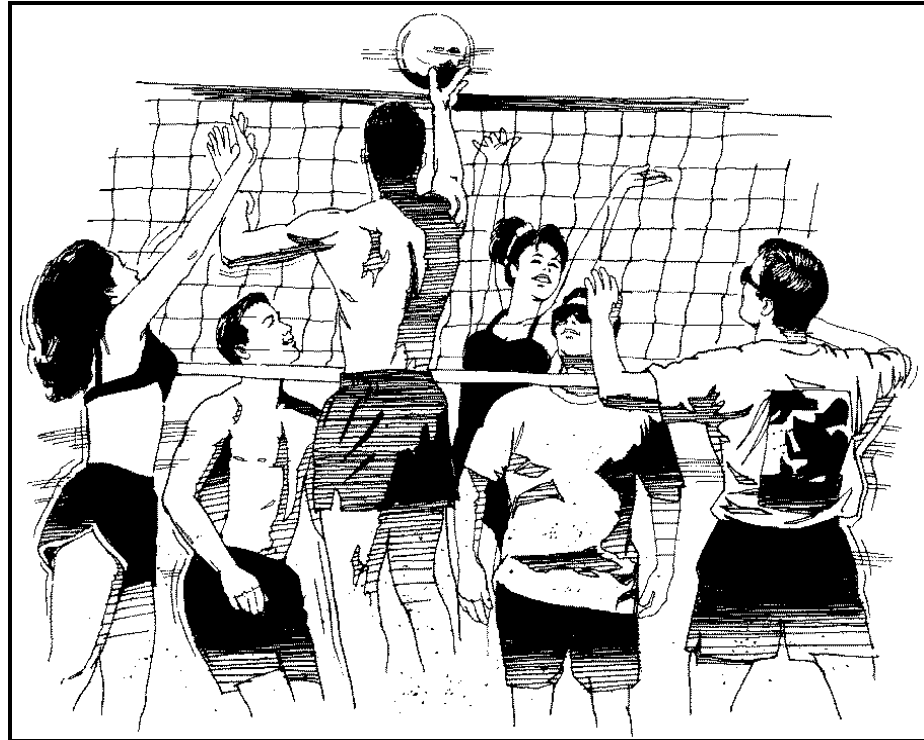
1.7.1

[Xifaniso xi huma eka webusayiti ya www.images.co.za]

[50]

1.7.2

[Xifaniso xi huma eka webusayiti ya www.images.co.za]

[50]

NTSENGO WA XIYENGE XA A:

50

XIYENGE XA B: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO LEHA**XIVUTISO XA 2****SWILERISO:**

- Hlawula nhlokomhaka YIN'WE ntsena leyi u yi twisisaka swinene, kutani u tsala xitsalwambiko hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla NKUNGUHATO u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwambiko xa wena xi fanele ku va na kwalomu ka marito ya 180–200.
- Sungula nhlamulo ya wena eka pheji YINTSHWA.

2.1 Tlilasi ya n'wina ya tidyondzo ta Sayense yi vile na rendzodyondzo ro ya erivaleni ra swihahampfhuka ra OR Tambo ku ya dyondza tidyondzo ta vuhahisi. Swin'wana a swi fambangi kahle erendzweni leri. Tanihi murhangeri wa tlilasi, mudyondzisi u ku komberile leswaku u vikela nhloko ya xikolo hi mhaka leyi. Tsala **xiviko** xa kona. [30]

2.2 Buti wa wena u ku xaverile tintanghu ta xikolo. N'wi tsalele **papila** u n'wi khensa. [30]

2.3 U murhangeri wa swichudeni exikolweni xa n'wina. U komberiwile ku ya yimela vadyondzikuloni eka ntlangu wo lelana na vadyondzi va Giredi ya 12. Tsala **mbulavulo (xipichi)** lowu u nga ta wu nyika hi siku leri. [30]

2.4 Tsala **atikili ya pephahungu** mayelana na swigevenga leswi a swi lava ku phanga maphepha ya swikambelo swa Giredi ya 12 lawa a ya yisiwa eka xifundzantsongo xa dyondzo xa le kusuhi na le ka n'wina. [30]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 30

XIYENGE XA C: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO KOMA**XIVUTISO XA 3****SWILERISO:**

- Hlawula nhlokomhaka YIN'WE leyi u yi twisisaka swinene, kutani u tsala xitsalwambiko hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla NKUNGUHATO u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwambiko xa wena xi fanele ku va na kwalomu ka marito ya 100–120.
- Sungula nhlamulo ya wena eka pheji YINTSHWA.

- 3.1 Mi endlile xirhapa xa matsavu exikolweni xa n'wina, kutani matsavu lawa ya vupfile. Endla **xinavetiso** xa matsavu lawa. [20]
- 3.2 Hahani wa wena u na n'hwet'i a nyamalarile. Tsala **posikarata** leyi nga ta rhumeriwa exitichini xa rhadiyo xa Munghana Lonene leswaku va ta mi pfuneta ku hangalasa hungu leri. [20]
- 3.3 U hlawuriwile ku va murhangeri etlilasini ya n'wina. Tsala **swileriso** leswi mi twananeke swona tanihi tlilasi leswaku swi landzeleriwa. [20]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 20
NTSENGO WA TIMARAKA: 100